

БЕПУШТЛИКНИ DAVOLASHNING ZAMONAVIY USULLARI

Abdullayeva Maqsuda Ne'matilla qizi
Dóstlik Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat Salomatligi texnikumi
Maxsus fanlar-2 kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ayollarda uchrab turadigan bepushtlikning sababi, kelib chiqishi hamda zamonaviy davolash usullari borasida fikr yuritildi.

Kalit so'zlar: bepushtlik, davolash, ovulyatsiya, EKO, nasl.

Ayollarda bepushtlik – bu butun dunyo bo'ylab ko'plab juftliklar duch keladigan murakkab tibbiy muammo. Toshkentdagi Isroil Tibbiyot Markazida (ITM) biz diagnostika va bepushtlikni davolashda kompleks yondashuvni taklif etamiz, tibbiyotning so'nggi yutuqlariga va mutaxassislarimizning ko'p yillik tajribasiga asoslanamiz. Bepushtlik, agar juftlik bola ko'rish yoshida bo'lsa va kontratseptsiya ishlatmasdan 12 oy davomida muntazam jinsiy hayot kechirsa va homiladorlik bo'lmasa aniqlanadi. Agar ayolning yoshi 35 dan katta bo'lsa, bu tashxis 6 oydan keyin qo'yiladi. Shunday qilib, 35 yoshgacha bo'lgan ayollarda bir yil davomida va 35 yoshdan katta ayollarda olti oy davomida homiladorlik bo'lmasa, diagnostika uchun shifokorga murojaat qilish kerak. Farzand ko'rish imkoni yo'qligi ikkala sherikka ham juda salbiy psixoemotsional ta'sir ko'rsatadi. Agar bemorga “mutlaq bepushtlik” tashxisi qo'yilgan bo'lsa, homiladorlik mumkin emas. Bu jinsiy organlarning anomaliyalari qaytarilmasligi bilan bog'liq (masalan, bachadon yoki tuxumdonlarning yo'qligi). Nisbiy bepushtlikda esa davolanishni o'z vaqtida boshlash va reproduktiv texnologiyalardan foydalanish bilan vaziyatni tuzatish va kutilgan homiladorlikka erishish mumkin. Bepushtlik sabablari ayollar va erkaklar sog'lig'i bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shuning uchun, ayollar, erkaklar va kombinatsiyalangan bepushtlikni ajratib ko'rsatishadi, bunda ikkala juftlikda ham muammolar mavjud. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, hozirda 22 ta ayollar va 16 ta erkaklar bepushtligi sabablari ajratilgan. Ayollarda bepushtlikning ko'plab etiologik omillari mavjud. Bundan tashqari, noma'lum tabiiy kasalliklar mavjud. Ayollarda bepushtlikning 6 ta shakli ajratiladi:

1. **Gormonal.** Bunday holatda ayolda ovulyatsiya yo'q, chunki tuxumdon yoki yetilmaydi, yoki follikuldan chiqqa olmaydi. Anovulyatsiya gipotalamus va gipofizning shikastlanishi, tuxumdonlar polikistozlari, neoplaziyalar yoki tuxumdonlarning yallig'lanish kasalliklari, prolaktinning ortiqcha ishlab chiqarilishi, progesteron yetarli bo'lmagan sekretsiyasi natijasida boshlanishi mumkin.

2. **Bachadon.** Ushbu shakldagi bepushtlikka bachadon nuqsonlari olib keladi. Tug'ma – bachadon gipoplaziyasi, ikki barobar, sedlovid shakli, bachadon bo'shlig'ida to'siqning mavjudligi kabi anomalialar. Sotib olingan – yaxshi va yomon sifatli o'smalar, chandiqlar, operatsiyalar natijalari.

3. **Trubno-peritoneal.** Agar tuxumdon bachadonga o'ta olmasa, bepushtlik trubli deyiladi. Peritoneal shakl tuxumdonlarning bachadon va tuxumdonlar orasida harakatlanishida to'siq mavjudligini ko'rsatadi.

4. **Endometrioz fonida bepushtlik.** Bepushtlikdan aziyat chekayotgan bemorlarning deyarli uchdan birida shifokorlar aynan ushbu shaklni aniqlaydilar. Endometrioz o'zgarishlariga uchragan tuxumdonlar va bachadonlar maydoni tuxumdonning bachadon bo'shlig'iga kirish imkonini bermaydi.

5. **Immun.** Ayol organizmida erkak jinsiy hujayralarga yoki embrionga qarshi antitanachalar ishlab chiqarilganda yuzaga keladi.

6. **Noma'lum.** Statistika ko'ra, bepushtlikning taxminan 15% holatlari noma'lum etiologiyaga ega.

Ayollarda bepushtlik sabablari jinsiy organlarning anatomik va funktsional o'zgarishlari, bachadon, tuxumdonlar va tuxumdonlarning yallig'lanish kasalliklari, gormonal buzilishlar, endokrin patologiyalar (qalqonsimon bez va buyrak usti bezlari funktsiyasining o'zgarishi, tuxumdon o'smalari), bachadon miomalari, endometrioz, abort va tug'ilishdan keyin bachadon bo'yni jarohatlari, jinsiy yo'l bilan yuqadigan infeksiyalar (JIYI), kichik chanoqdagi yopishqoqlik jarayonini keltirib chiqaradigan infeksiyalarni o'z ichiga oladi. Ushbu holatlarni o'z vaqtida diagnostika qilish va davolash reproduktiv funktsiyani tiklashning majburiy sharti hisoblanadi. Bepushtlik erkaklarda ham, ayollarda ham uchraydi. Erkaklardagi bepushtlik — tug'dira olmaslikka jinsiy a'zolarining tug'ma nuqsoni, yallig'lanish kasalliklari yoki ularning shikastlanishi (qarang [Orxit](#), [Epididimit](#)), jinsiy maylning sustligi, shuningdek endokrin sistema faoliyatining o'zgarishi, urug' suyuushgi (sperma)da spermatozoidlar (jinsiy hujayralar) bo'lmasligi yoki ularning urug'lantira olish xususiyatining yo'qligi sabab bo'ladi. Ayollardagi bepushtlik — tug'maslikka bachadon, tuxum yo'llari, tuxumdon va naylarning yallig'lanishi, so'zak, jinsiy a'zolar sili; ichki sekresiya bezlari (tuxumdon, kalqonsimon bez, buirak usti bezi va boshqalar) faoliyatining buzilishi, balog'atga yetish davrida infeksiyon kasalliklar bilan og'rish natijasida markaziy nerv sistemasida ro'y bergan jiddiy o'zgarishlar, jinsiy a'zolarining yetilmay qolishi — infantilizm sabab bo'lishi mumkin. Yallig'lanishi tufayli bachadon naylarining bitib qolishi, teshigining juda torayib ketishi sababli ayol tuxum hujayrasi erkak jinsiy hujayrasi ([spermatozoid](#)) bilan uchrasha va urug'lana olmaydi yoki uruglangan tuxum hujayraning bachadonga utishi kiyinlashadi. Bepushtlikda erxotin tibbiy ko'rikdan o'tkaziladi. Bepushtlikni iloji boricha barvaqt aniqlab, sabablari bartaraf qilinsa yaxshi natijaga erishish mumkin. Bepushtlikni vrach davolaydi.

Yalligʻlanish jarayoni bilan bogʻliq boʻlgan bepushtda fizioterapiya va kurortlarda davolanish ayn ikksa muhim. Endokrin sistemasidagi oʻzgarishlar tufayli bepushtlik roʻy berganda fizioterapiya, kurortlarda davolanish bilan birga gormonal dori-darmonlar ham buyuriladi. Davolash tadbirlarining asosiy maqsadi – bepushtlikka olib kelgan sababni aniqlash va bartaraf etishdir. Buning uchun quyidagi usullar mavjud:

Meditsina davolash. Xirurgik aralashuv – yopishqoqliklarni kesish, polioplarni olib tashlash, bachadon trubalarining oʻtkazuvchanligini tiklash.

Yordamchi reproduktiv texnologiyalar (YRT). Bugungi kunda EKV va EKV + ICSI kabi usullar, sunʻiy urugʻlantirish va boshqa usullar ayollarda bepushtlikni davolashda eng samarali hisoblanadi. Ushbu usullar mutlaq bepushtlik va boshqa davolash usullari natija bermagan holatlarda qoʻllaniladi. YRT (yordamchi reproduktiv texnologiyalar) usulini tanlash bepushtlikning etiologiyasiga bogʻliq. Agar homilador boʻla olmaslik ovulyatsiya yoʻqligi bilan bogʻliq boʻlsa va meditsina terapiyasi yordam bermasa, ekstrakorporal urugʻlantirish usuli qoʻllaniladi. Anovulyatsiyali ayollar uchun donor tuxumdonlar yoki embrionlardan foydalaniladigan YRT tanlanadi. Agar bachadon trubalarining oʻtkazuvchanligi yoʻqligi aniqlangan boʻlsa, asosiy tavsiya etilgan usul EKV boʻladi. Endometrioz holatida laparoskopiyadan soʻng va taʼsirlangan joylarni olib tashlagandan soʻng, homiladorlik yarim yil ichida sodir boʻlmasa, YRT usullariga murojaat qilish kerak. Biroq, oʻz tuxumdonlaridan foydalanish hatto EKV yordamida ham mumkin boʻlmagan holatlar mavjud. Bu tugʻma yoki orttirilgan omillar tufayli tuxumdonlar genetikasi sababli mutlaq ayol bepushtligi bilan bogʻliq holatlar quyidagilarni oʻz ichiga oladi:

Tuxumdonlarda tuxumdonlarning yoʻqligi: tuxumdonlarning muddatidan oldin tugashi sindromi, tuxumdon toʻqimalarining yoshga oid oʻzgarishlari, nurlanish zarar etkazishi.

Genetik anomaliyalar: masalan, Shereshevskiy – Turner sindromida jinsiy bezlar disgeneziyasi.

Tuxumdonlarning xirurgik olib tashlanishi.

Bunday holatlarda EKV klinikalari mutaxassisleri donor ootsitlaridan foydalanish bilan homiladorlikni rejalashtirish dasturini tavsiya qiladilar. Donor ootsitlar fenotipik maʼlumotlar, qon guruhi va boshqa xususiyatlarga oid bemorlarning istaklariga muvofiq tanlanadi. Hozirda bunday dasturlar Oʻzbekiston Respublikasi hududida qonuniy jihatdan ruxsat etilmagan, ammo juftliklar bunday dasturlarni boshqa mamlakatlarda (RF, Qozogʻiston va boshqa) amalga oshirishlari mumkin, va ITMda ularga tayyorgarlik koʻrish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Erkaklarda bepushtlik sabablari va davolash usullari - Andrologiya (avitsenna.uz)
2. Ayollar bepushtligi - sabablari, alomatlari, bepushtlikning omillari, tashxislash (mymedic.uz)
3. Bepushtlik - Vikipediya (wikipedia.org)
4. ЕКО - Bepushtlikni Davolash (IKSI) - Bepushtlik.uz
5. Zokirov, S. I., Sobirov, M. N., Tursunov, H. K., & Sobirov, M. M. (2019). Development of a hybrid model of a thermophotogenerator and an empirical analysis of the dependence of the efficiency of a photocell on temperature. Journal of Tashkent Institute of Railway Engineers, 15(3), 49-57.
6. Горовик, А. А., & Турсунов, Х. Х. У. (2020). Применение средств визуальной разработки программ для обучения детей программированию на примере Scratch. Universum: технические науки, (8-1 (77)), 27-29.